

улучшение трудовой подготовки молодежи, и определение рациональных путей дополнения общего среднего образования общим профессиональным образованием.

Ключевые слова: школьная реформа, профессиональная школа, трудовое воспитание, трудовая подготовка, организация, подготовка.

V. V. Gargin

SHEE «Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhoryy Skovoroda State Pedagogical University»

DIDACTIC FEATURES OF DEVELOPMENT OF LABOUR STUDIES (SECOND HALF OF XX – BEGINNING OF XXI CENTURY)

The article considers the school reform which focused a school and pedagogical science at radical improvement of youth work training, and identification of efficient ways additions general secondary education general or professional education.

Key words: school reform, vocational school, work education, employment preparation, organization, training.

Отримано: 15.05.2013

УДК 854.341

С. В. Грабовський

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВИКЛАДАЧА

У статті розглянуто можливості психологічного підходу до формування професійної компетентності та професіоналізму майбутніх викладачів, виділено основні компоненти професійної компетентності викладача, а також розкрито їх сутнісний зміст. Розглянуто можливість звернення до компетентнісного підходу в підготовці майбутніх викладачів.

Ключові слова: професіоналізм, професійна компетентність, викладач, психологічний підхід.

Соціальні зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві, вимагають нових підходів до освіти й виховання підрастаючого покоління, а також по-новому ставлять питання про професійну компетентність учителя. Особистість учителя, його професійна компетентність сьогодні, як ніколи, виявляються надзвичайно важливими умовами забезпечення ефективності процесу навчання і виховання. Суттєві зміни в характері освіти XXI століття (її спрямованість, цілі, зміст) все більш прозоро орієнтують її на «вільний розвиток людини», на творчу ініціативу, самостійність, конкурентоздатність, мобільність майбутнього фахівця-педагога [1, с.12]. В умовах особистісно-зорієнтованої освітньої парадигми формується новий тип особистості, що передбачає принципово інший підхід до управління процесом формування професійної компетентності, який органічно пов'язує професійний і особистісний аспекти підготовки майбутніх учителів в умовах вищого педагогічного навчального закладу [2, с.185].

Звернення до компетентнісного підходу в підготовці майбутніх учителів ґрунтується на розумінні того, що сьогодні на перший план виходить не тільки те, що знає спеціаліст, але й те, що він уміє робити чи здійснювати як професіонал. За визначенням Л.М. Мітіної, поняття «педагогічна компетентність» включає «знання, уміння, навички, а також способи і прийоми їх реалізації в діяльності (саморозвитку) особистості» [6, с.46]. У реальній діяльності вчителя прояв професійної компетентності забезпечується єдністю всіх змістовно-операційних і мотиваційно-ціннісних структур, знаходиться у тісному взаємозв'язку з професійною майстерністю, професійною культурою, професійною і особистісною готовністю. Отже, за компетентнісного підходу у зміст освіти, як і при традиційних підходах, входять знання, способи та досвід репродуктивної і творчої діяльності, досвід ціннісного ставлення до світу, але при цьому основний акцент робиться на практичному оволодінні цим змістом.

Перед сучасним педагогом ставиться вимога володіти цілою гамою спеціальних, професійних умінь, передусім, пов'язаних з його психологічною підготовкою. У своїй професійній діяльності він зіштовхується з необхідністю вчити не лише знанням, але й способам їх одержання, формувати учбову діяльність школярів, будувати освіту як систему, що створює умови для самопроєктування і формування багатомірної свідомості, здатності самовизначатися, розвивати у школярів техніки розуміння, мислення, дії, рефлексії. Унікальність професії вчителя полягає у тому, що він створює умови розвитку людини, її освіти, а основу педагогічної освіти складає психологічне знання як учіння про сутність людини і закономірності її розвитку. У цьому контексті стає очевидною необхідність підвищення психологічної грамотності сучасного вчителя, адже освітній процес, орієнтований на розвиток різноманітних здібностей людини, може будуватися лише на адекватній творчій основі, ядро якої складають психологія та педагогіка розвитку.

Психологічна компетентність вважається однією з визначальних у структурі педагогічної діяльності. Під різними найменуваннями («розуміння учнів», «розуміння душевного стану іншого», «спостережливість» і ін.) вона входить до структури загальних педагогічних здібностей. Талановиті педагогі завжди відрізняються хорошим знанням психології вихованців. Не даремно у структурі базових елементів професійно-педагогічної компетентності вчителя психологічним аспектам вчені відводять визначальну роль. Зокрема, дослідник Н.В. Кузьміна, визначаючи ключові професійно-педагогічні компетентності, вказала серед них і на такі, як соціально-психологічна компетентність у сфері процесів спілкування; диференційно-психологічна компетентність у сфері мотивів, здібностей, спрямувань учнів; аутопсихологічна компетентність у сфері переваг і вад власної діяльності і особистості [5, с.90]. Соціально-психологічна компетентність педагога включає його знайомство зі сферою процесів спілкування, що відбуваються у групах, з якими він працює; процесів, що відбуваються всередині груп як між учнями, так і між педагогом і групами, педагогом і школярами; знання того, якою мірою процеси спілкування сприяють чи заважають досягненню бажаних педагогічних результатів. Диференційно-психологічна компетентність проявляється в знанні педагогом індивідуальних особливостей кожного учня, його здібностей, сильних сторін волі і характеру, переваг і недоліків попередньої підготовки, у прийнятті продуктивних стратегій індивідуального підходу до роботи з дитиною. Аутопсихологічна компетентність полягає у володінні педагогом способами професійного самовдосконалення, а також знанні про сильні і слабкі сторони своєї власної особистості і її діяльності і про те, що і як потрібно робити стосовно самого себе, щоб підвищити якість своєї праці. Ці види компетентності, на думку Н.В.Кузьміної, є потребою у досягненні вершин професіоналізму особистості педагога, при цьому компетентність розглядається як невід'ємна властивість особистості.

Дослідники О.С. Клименко та І.Ю. Белова називають п'ять основних видів психологічної компетентності фахівця: соціально-перцептивна компетентність (розуміння людей, її основу складають спостережливість і принциповість); соціально-психологічна (знання закономірностей поведінки, діяльності і стосунків людини, включеної у професійну групу, колектив); аутопсихологічна (самопізнання, самоощітка, самоконтроль, уміння управляти своїм станом і працездатністю, самоєфективністю); комунікативна (знання різних стратегій і методів ефективного спілкування); психолого-педагогічна (володіння методами здійснення впливу на інших). Вони акцентують увагу на те, що однією з важливих характеристик фахівця є внутрішні спонукання, що обумовлюють потреби людини в активному саморозвитку, продуктивній самореалізації творчого потенціалу у праці і просуванні до власних вершин професійного самовдосконалення.

Важливість психологічної компетентності сучасного вчителя сьогодні не викликає ніяких сумнівів. Однак як показує практика, випускники педагогічних навчальних закладів часто переживають ряд труднощів, пов'язаних із застосуванням досягнень психології у практиці їхньої професійної діяльності. Як стверджують дослідники [3, с.258], близько половини респондентів основну причину незадоволеності своєю психологічною підготовкою вбачають у низькій практичній спрямованості, абстрактності й описовості курсів психології, що викладаються у ВНЗ. Таку ситуацію, зокрема, можна пояснити деякими об'єктивними обставинами.

Історично в системі вітчизняної педагогічної освіти склалася традиція, що мета викладання курсів психології формулювалася у навчальних програмах як наукове обґрунтування педагогічного процесу [2, с.35]. Психологічно підготовлений педагог повинен був уміти побудувати педагогічний процес з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей школярів. Достатньо очевидним був і набір дисциплін: загальна, вікова та педагогічна психологія. Загальна психологія викладалася як вступ у психологію і переслідувала мету засвоєння студентами її категоріального апарату. Питання про психологічну грамотність вчителя, його професійну пильність здавалися очевидними, а тому і не обговорювалися. Вказаним переліком дисциплін, по суті, і вичерпувалася професійна спрямованість вузівського курсу психології. В цілому зміст психологічної освіти педагогів представляв собою учбову версію психологічної науки, він мав слабку професійну спрямованість, скоріше був описовим. Курси психології викладалися швидше як наукові дисципліни. Загальна, вікова та педагогічна психологія виступали спотвореними версіями академічної університетської психології, орієнтованої на підготовку професійних психологів-дослідників. Очевидно, що кожному педагогу необхідна психологічна освіта, але йому не обов'язково при цьому ставати психологом-дослідником. На жаль, на теперішньому етапі описана вище логіка психологічної освіти майбутніх педагогів ще має місце. Про це красномовно свідчать, як приклад, багато новоопублікованих в Україні підручників і посібників з психології, які і далі зберігають наукову логіку й недостатньо зорієнтовані на практику.

У цих же джерелах часто зберігається ще одна особливість традиційної психологічної освіти, що впливає з природничо-наукової парадигми, на яку була зорієнтована психологічна наука і яка гостро критикувалася під кінець ХХ ст. За цієї парадигмою людина розглядається як об'єкт пізнання, що виступає не як ціле, а як сукупність певних властивостей, процесів, станів, елементів і структур. Такий підхід до людини з позицій природознавства не охоплює живу людську реальність, суб'єктивність людини, не дає можливості досягнути індивідуальність особистості, її духовну сутність. Для деяких напрямків психологічної науки і її прикладних галузей такий природничо-науковий ідеал пізнання можливо і виправданий. Але щодо професійної підготовки майбутніх учителів сучасна психолого-педагогічна наука декларує особистісно-зорієнтований підхід, що спирається на ідеї гуманістичної психології й відкриває нові перспективи і можливості перед психологічною освітою педагогів. Він орієнтований на розуміння людської суб'єктивності і на повноцінний розвиток «власне людського в людині», передбачає роботу з цілісною особистістю і співзвучний із завданнями педагога. Адже педагог має справу з людиною як з цілим, у сукупності її природних, душевних і духовних сторін. Розуміння іншого, сприяння в його розвитку, робота з людиною суб'єктивністю складають внутрішні моменти педагогічної діяльності. Тобто такий підхід якнайбільше відповідає природі праці педагога. Але, як показує практика, у контексті вище наведених аргументів цілі, зміст, методи, організаційні аспекти психологічної підготовки майбутніх учителів у ВНЗ залишаються ще до кінця не відрефлексованими.

На сучасному етапі розвитку суспільства система української освіти піддається зміні, які пов'язані із зміною моделі історично-культурного розвитку. Але не зважаючи на те яким змінам не піддавалася би система освіти, врешті-решт, вони усі замикаються на конкретній особистості, а саме на викладачеві. Саме викладач виступає в ролі ключової особи під час практич-

ної реалізації будь-яких інновацій. І саме для успішної апробації усіх нововведень, викладач змушений володіти необхідним рівнем професійної компетентності та професіоналізму.

Питання професіоналізму та професійної компетентності в останні десятиліття стали предметом уваги психологічної науки (Є.А. Климов, А.К. Маркова, Л.М. Митіна та ін.). Але у більшості випадків дослідження обмежувалися вивченням набору професійно важливих якостей і формування їх оцінки. Залишається не зовсім зрозумілим те, що ж власне з психологічної точки зору являє собою людина як професіонал, як суб'єкт професійної діяльності, чим же вирізняється майстер своєї справи від звичайних людей. Зазвичай поняття професійної компетентності та професіоналізму ототожнюються, це стосується і діяльності викладача. Перш за все ми почнемо із визначення змісту основних понять.

Під **професіоналізмом** ми розуміємо особливу здатність людей до систематичного ефективного виконання будь-яких за складністю завдань у самих різноманітних умовах та ситуаціях. У даному понятті розуміється така ступінь володіння людиною психологічною структурою діяльності, яка відповідає існуючим у суспільстві стандартам та об'єктивним вимогам. Для того, щоб набути професіоналізму необхідні відповідні здібності, а саме бажання, характер, готовність до постійного процесу самовдосконалення та навчання. Поняття професіоналізму в жодному разі не може бути обмеженим характеристиками висококваліфікованої праці, в такому разі це мінімізує його. Усім нам вже давно стало зрозуміло, що наявність диплома випускника ВНЗ, або сертифіката, який підтверджує підвищення рівня кваліфікації, не є ознакою професіоналізму, це є необхідна але аж ніяк не достатня умова для подальшого становлення професіоналізму. Дана якість може бути набутою лише як наслідок спеціальної підготовки і довгого досвіду праці. Ключовою ланкою у становленні професіоналізму людини виступає професійна компетентність. Питання вивчення цієї якості людини розглядаються у багатьох роботах як вітчизняних так і зарубіжних вчених. Розглянувши сучасні підходи до трактування поняття професійної компетентності, ми бачимо, що вони досить різні і відрізняються між собою. Станом на сьогодні в зарубіжній літературі дане визначення трактується як поглиблене знання, стан адекватного виконання поставленої задачі, здатності до адекватного виконання діяльності, а також багато інших які не повною мірою конкретизують зміст цього поняття. Дана проблема активно обговорюється на вітчизняному науковому просторі. Зазвичай, дане поняття інтуїтивно вживається для вираження високого рівня кваліфікації або професіоналізму. Власне професійна компетентність розглядається як характеристика якості підготовки фахівця, а також як міра потенціалу ефективності трудової діяльності. У педагогіці дану категорію розглядають в контексті похідного компоненту від загальнокультурної компетентності, або ж як рівень освіченості фахівця. Якщо намагатися виділити місце компетентності у системі рівнів професійної майстерності, то вона займає місце між відповідальністю та досконалістю. Якщо порівняти професіоналізм із різними аспектами зрілості фахівця, можна виділити чотири види професійної компетентності, а саме: спеціальну, соціальну, індивідуальну, особистісну. В якості однієї із найважливіших складових професійної компетентності можна вважати здатність самостійно набувати нові знання та уміння, а також використовувати їх у практичній діяльності. Вважаємо можливим використовувати приведені види професійної компетентності до задач оцінки професіоналізму педагога [3, с.158].

Викликає цікавість ієрархічна модель педагогічної компетентності, в якій кожна наступна ланка опирається на попередню, тим самим створюючи певну платформу для зростання наступних компонентів. Ланки, що формують модель являють собою шість видів педагогічної компетентності: знанняву, діяльнісну, комунікативну, емоційну, особистісну, творчу. Підкреслюється особлива значимість принципу послідовності, який має пряме відношення до формування компетентності педагога в процесі його навчання. Вирвана із контексту ланка не забезпечить необхідної професійної компетентності викладача.

Із врахуванням існуючих досліджень з питання професійної компетентності уточнимо визначення відносно фахівців педагогічного профілю. У відповідності до усього вище

викладеного, професійна компетентність педагога являє собою, перш за все, якісну характеристику особистості спеціаліста, яка включає в себе систему знань як предметної, так психолого-педагогічної складової викладацької діяльності педагога. Професійна компетентність педагога – це є багатомірне явище, яке включає в себе систему теоретичних знань викладача і способів та методики їх інтегрування у конкретних педагогічних ситуаціях. Виділимо наступні компоненти професійної компетентності викладача: рефлексивний, мотиваційно-вольовий, функціональний та комунікативний. **Рефлексивний** компонент виявляється в умінні свідомо контролювати результати власної діяльності, рівень особистого розвитку та особистих досягнень, сформованість таких якостей як креативність, ініціативність, здатність до самоаналізу та самовдосконалення. Рефлексивний компонент виступає як регулятор особистих досягнень, рушій пошуку особистого змісту у спілкуванні з людьми, самокерованості, формування індивідуальності у професійній діяльності. **Мотиваційно-вольовий** компонент містить у своїй структурі мотиви, цілі, потреби, ціннісні установки, стимулює творчу діяльність. **Функціональний** компонент досить часто являє собою знання про способи ведення педагогічної діяльності, які є необхідними викладачеві для провадження та реалізації педагогічних технологій. **Комунікативна** складова компетентності включає в себе вміння доносити до слухача власні думки та ідеї, переконувати, аргументувати, вибудувати чітку позиційну лінію під час ведення діалогу, яка підкріплена доказами, встановлювати міжособистісні зв'язки, дослухатись до думок оточуючих, постійно підтримувати розмову. Вище вказані характеристики професійної компетентності педагога неможливо розглядати окремо одну від одної, адже вони перш за все мають інтегративний характер і є продуктом професійної підготовки в цілому. Процес формування професійної компетентності розпочинається вже на етапі підготовки спеціаліста. Тому, якщо ми розглядаємо процес навчання в педагогічному вузі як початок формування засад майбутньої професійної компетентності, то навчання в умовах підвищення кваліфікації виступає процесом розвитку та поглиблення професійної компетентності, і перед усім, маються на увазі її вищі складові.

Слід завжди розрізняти психологічний зміст таких понять як компетентність та кваліфікація. Мається на увазі, що присвоєння кваліфікації фахівцеві вимагає від нього не досвіду роботи в певній галузі, а відповідності отриманих знань та навичок в процесі навчання до вимог освітнього стандарту. Кваліфікація є рівнем професійної навченості, або інакше кажучи підготовленості, що дозволяє виконувати певний вид діяльності на певному рівні. Фахівець отримує кваліфікацію перш ніж у нього починає формуватися професійний досвід.

Отже, під час формування професійної компетентності та професіоналізму майбутнього педагога у жодному разі не можна не користуватися психологічними методами та підходами, при цьому поняття професіоналізму виявляється

ширшим, ніж поняття професійної компетентності, бути професіоналом це не лише знати як та вміти виконувати поставлені задачі, але при цьому добиватись конкретних якісних показників виконання, добиватись високих результатів.

Список використаних джерел:

1. Овчарук О.С. Перспективи запровадження компетентнісного підходу до вітчизняного змісту освіти / О.С. Овчарук // Основна школа. – 2005. – Вип. 3-4.
2. Пометун О.В. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О.В. Пометун // Основна школа. – 2005. – Вип. 3-4.
3. Тараненко І.Л. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід Європейських країн / І.Л. Тараненко ; за ред. І.Г. Єрмакова // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільстві. – К. : Контекст, 2000.
4. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О.І. Пометун. – К. : К.І.С., 2004.
5. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики : [наук.-метод. посібн.] / за ред. І.Г. Єрмакова. – Запоріжжя : ЦентрІон, 2005.
6. Шадріков В.Д. Психология деятельности и способности человека : учеб. пособие / В.Д. Шадріков. – М. : Логос, 1998. – 320 с.

С. В. Грабовский

*Каменец-Подольский национальный университет
имени Ивана Огиенко*

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ И ПРОФЕССИОНАЛИЗМА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

В статье рассмотрены возможности психологического подхода к формированию профессиональной компетентности и профессионализма будущих преподавателей, выделены основные компоненты профессиональной компетентности преподавателя, а также раскрыты их сущностное содержание. Рассмотрена возможность обращения к компетентностного подхода в подготовке будущих преподавателей.

Ключевые слова: профессионализм, профессиональная компетентность, преподаватель, психологический подход.

S. V. Grabowski

Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University

PSYCHOLOGICAL APPROACH IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE AND PROFESSIONALISM TEACHER

The article deals with the possibility of psychological approach to the professional competence and professionalism of future teachers, the basic components of the professional competence of the teacher, and reveals their essential meaning. The possibility of an appeal to the competence-based approach in the preparation of future teachers.

Key words: professionalism, professional competence, teacher, psychological approach.

Отримано: 12.06.2013

УДК [378.12+331.546]:51

А. П. Громик¹, І. М. Конет², І. В. Семенишина¹

¹Подільський державний аграрно-технічний університет

²Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті обґрунтовано необхідність забезпечення прикладної спрямованості викладання математики та її роль у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців вищої кваліфікації, розглянуто деякі шляхи її реалізації у вищому навчальному закладі при читанні лекцій, проведенні практичних занять, виконанні студентами розрахунково-графічних, курсових і дипломних робіт, їх участі у науково-дослідній та винахідницькій роботі.

Ключові слова: професійна спрямованість викладання, професійна компетентність, ефективність і надійність навчання, методи оптимізації.

Постановка проблеми. Проблема професійної підготовки фахівців різних спеціальностей завжди була в центрі уваги й залишається актуальною на сьогоднішній день. Професіоналізм, різнобічна якісна кваліфікована підготовка майбутнього фахівця – провідні напрямки у підготовці ви-

пускника будь-якого ВНЗ, що розглядаються в єдності його духовної та психологічної складових [4-7]. Якість підготовки випускників залежить як від орієнтації студентів на майбутню професію, так і від їх наближення до сучасних вимог професійної діяльності. У сучасних наукових дослідженнях однією